

РОЗДІЛ 1

Сидячи край дороги, дивлячись, як узвозом наближається візок, Ліна розмірковує: «Я прийшла з Алабами. Неблизький світ. Увесь шлях пішки. Це ж шмат дороги. Йду менш як місяць, а вже дісталася Міссісіпі. Так далеко від домівки я ніколи не бувала. І від Доунової лісопильні так далеко не заходила, ще з моїх дванадцяти літ».

На Доуновому тартаку Ліна побувала допіру тоді, коли померли батько й мати, хоча шість чи вісім разів за рік у суботу їздила возом до міста, зодягнена у виписану на пошті сукенку, спершись босими ногами об днище й тримаючи поряд себе, на сидінні, загорнуті в клопоть паперу туфлі. Взувала їх перед самим в'їздом у місто. З часом, підрісши, донька взяла за звичку просити батька спинятися на околиці. Тоді сходила й ішла пішки. Не казала, чому хоче йти, а не їхати. Батько гадав, що причина в гладких хідниках і вулицях. Насправді ж вона сподівалася, що перехожі, побачивши її пішою, матимуть за городянку.

Коли Ліні було дванадцять, померли батьки, того самого літа, в рубленому трикімнатному будинку з передпокоєм, без протимоскітних сіток на вікнах, у кімнаті, де навколо гасової лампи кружляла комашня, а долівку босі ноги відполірували, як старе срібло. З усіх дітей, що вижили, Ліна була наймолодша. Першою відійшла на той світ мама. «Доглядай тата», — заповіла вона. Дочка послухалася. А одного дня тато сказав: «Поїдеш на Доунову лісопильню разом із Мак-Кінлі. Збирайся, щоб була готова, коли він приїде». І помер. Мак-Кінлі, брат, приїхав підводою. Поховали батька пополудні в гаю за церквою й поставили сосновий нагробок. Наступного ранку Ліна перебралася назавжди на Доунів тартак, хоч, їдучи з Мак-Кінлі, й не знала цього. Позичивши воза, брат пообіцяв віддати його до ночі.

Ось на цій лісопильні він і працював. Усі чоловіки села трудилися або на ній, або для неї. Спилювали сосни. Робили це вже сім років, а за наступні сім винищать увесь навколишній ліс. А тоді частину обладнання завантажуть у товарні вагони та й відвезуть. Частину ж машинерії покинуть, — бо ж завжди можна придбати на виплат нову, — і

височітимуть над купами битої цегли та буйними хащами кошлатих бур'янів, вражаючи око, знерухомілі колеса, і здійматимуться заіржавілі бездимні комини поверх спотрошених котлів, упертих, збитих із пугтя, очманілих, понад усіяною пеньками-віспинами сценою дощентного тихого спустошення — не ораною, не боронованою, помалу западаючись у червонясті захаращені яри під довгими тихими дощами осені й скаженими бурями в пору весняного рівнодення. І тоді цього сільця, яке й у свої найкращі дні не значилося в анналах пошти, не згадають навіть змордовані глистами, нічим не стримувані спадкоємці, розтягаючи хати на дрова й спалюючи в печах та камінах.

У сільці жило сімей зо п'ять, коли приїхала Ліна. Була там невеличка залізнична станція, і раз на день повз неї пролітав, виючи, пасажирсько-товарний потяг. Можна було його спинити червоним прапорцем, та зазвичай поїзд зненацька привидом виринав з-за оголених пагорбів і, заводячи, немов фея — провісниця смерти, проминав сільце-несільце, як проминають намистинку, впалу з обірваної нитки.

Мак-Кінлі був на двадцять років старший від сестри. Вона майже не знала брата, коли переїхала до нього. Мешкав у чотирикімнатному нефарбованому будинку зі своєю жінкою, змордованою від праці та дітей. Рік у рік вона як не ходила на останніх місяцях, то оклигувала після пологів. У той час Ліна тягла на собі всю хатню роботу й доглядала дітлахів. Згодом вона сказала собі: «Видно, тому я й сама так скоро розстарала собі дитину».

Ночувала Ліна у прибудові, на задвірку. Там було вікно, яке вона навчилася безшумно відчиняти й зачиняти в темряві, бо ж у цій кімнаті також спали спершу найстарший небіж, тоді два найстарші, а тоді три. Уперше відчинила це вікно, проживши тут вісім років. Відчинила разів десять-двадцять, поки виявилось, що взагалі не треба було цього робити. «Такий уже, мабуть, мій талан», — сказала вона собі.

Про цю новину зовиця доповіла своєму чоловікові. Мак-Кінлі зауважив, що сестра погладшала, хоч мав би це спостерегти раніш. То був твердий чоловік. Разом із потом випарувалися з нього м'якість, ніжність, притаманні молодості (а було йому всього сорок), та майже все, крім своєрідної впертої, відчайдушної витривалості й безраднісного спадку по родовій гордості. Брат обізвав Ліну шльондрою. Звинуватив спокусника, вгадавши, хто він (молодих парубків, а тим

паче зухвалих зальотників, було навіть менше, ніж сімей), а вона не згодилася з цими словами, хоч винуватець виїхав шість місяців тому. Лишень уперто товкла своє: «Він пошле мені виклик. Пообіцяв, що викличе мене» — непохитно, по-овечому, черпаючи із запасу терплячої стійкої вірності, на яку покладаються й надіються оті Лукаси Берчі, причому навіть не гадають стати поруч, коли їх потребують. А за два тижні Ліна знову вибралася через вікно. Цього разу було трохи важче спромогтися на таке. «Якби так важко було робити це тоді, то, мабуть, не довелось б тепер лізти», — спало їй на гадку. Могла б вийти дверима за дня. Ніхто б її не затримував. Напевно, вона це усвідомлювала, однак воліла піти вночі, ще й через вікно. Взяла з собою віяло з пальмового листя та акуратно зав'язаний із хустинки клуночок. Крім іншого пожитку, були в ньому тридцять п'ять центів, п'яти-й десятицентовими монетами. Взулась у братові черевики — подарунок від нього. Тільки трішки зношені, бо влітку ніхто з рідні взагалі не носив взуття. Відчувши під ногами порох на дорозі, Ліна роззулась і понесла черевики в руках.

Ось так вона чинила майже чотири тижні. Позаду чотири тижні — спогоди про далечінь, мирний коридор, застелений непохитною, нескаламученою вірою, залюднений приятними безіменними лицами, заповнений голосами: «Лукас Берч? Не знаю. У цій окрузі не знаю нікого з таким іменем. Цей шлях? Веде до Покагонтаса. Може, він там. Цілком можливо. Он попутна підвода. Підвезе вас кілька добрих гонів туди» — і ось за нею розкручується довга низка сумирних неухильних змін світла на п'їтму й п'їтми на світло, крізь які Ліна просувалася вперед на неквапливих однакових, не знати чиїх возах, немов крізь вервицю скрипучоколісних, обвисловухих аватар — утілень божеств, немов у вічному русі на місці, навколо амфори.

І ось віз їде вгору, до Ліни. За милю звідси проминула його. Стояв край битого шляху. Дрімали запряжені мули, вказуючи головами напрямом, куди вона простувала. Ліна побачила їх, запримітила й двох чоловіків, що сиділи навпочіпки за парканом, під стайнею. Зиркнула на віз і на тих двох — один-єдиний погляд, всеохопний, бистрий і проникливий. Не спинилася; мабуть, ці чоловіки й не зауважили, що вона глянула на віз чи там на них. І не озиралася. Зникла з очей, цілу милю йшла спроквола в напіврозшнурованих черевиках, поки дісталася вершини пагорба. Тоді сіла

на пригорбок, звисила ноги у плиткий рівець і роззулася. А невдовзі дала себе чути ця підвода. Якийсь час було чутно, а відтак і стало видно, як вона виїжджає узвозом.

Гостре хрустке скрипіння й торохтіння битого негодою, незмащеного дерева та заліза, розмірене й страхітливе... Сухі ліниві перекоти раз у раз долинають за півмилі, крізь гарячу нерухому п'янку хвойну тишу серпневого пополудня. Дарма що мули плуганяться у невпинному й незмінному отуманенні, а підвода ніби завмерла на місці. Так поволеньки рухається, що здається, неначе на віки вічні зависла неподалік — непримітною намистинкою на м'якій червононястій шворочці путівця. Так поволеньки, що побачене і відчуте змішуються, поглинаються, як сама дорога, з усіма мирними, одноманітними змінами темряви і світла, як задалегідь відмірена нитка, намотувана на шпульку. Так поволеньки, поволесеньки, ніби цей розмірений, жахливий і безглуздий звук долинає із якогось дріб'язкового, нікчемного місця ген поза простором, ніби дух іде за півмилі перед своїм тілом. «Далеко чути, а ще не видно, — думає Ліна. Уявляє, що вже іде, знову іде. І снується гадка: — Буде так, неначе я їхала півмилі ще перед тим, як забралася на підводу, ще перед тим, як вона добралася до місця, де я чекала. А коли вона поїде вже без мене, то я все одно буду в ній ще півмилі». Ліна чекає, не дивлячись на віз, думки плинуть довільно, гладко й прудко, повні безіменних облич і голосів: «Лукас Берч? Кажете, що вам треба до Покагонтаса? Ось цією дорогою? Вона веде до Спрингвейла. Зачекайте тут. Незабаром буде підвода, підвезе вас». «Він, мабуть, ішов пішки весь шлях до Джефферсона, — міркує Ліна. — А я їхатиму й слухатиму про Лукаса Берча ще перед тим, як побачити його. Він чутиме підводу, але не знатиме, що це саме вона. Отже, почує мене, перш ніж побачить. Побачить нас двох, перш ніж пригадає».

Сидячи навпочіпки в тіні під стіною Вінтерботтгової конюшні, Армстід і Вінтерботтом побачили Ліну на шляху. Відразу спостерегли, що вона молода, вагітна й нетутешня.

— Цікаво, де це вона нагуляла собі таке черево, — сказав Вінтерботтом.

— Цікаво, чи здалеку несе його, — відповів Армстід.

— Мабуть, іде навідати когось у цих краях, — припустив Вінтерботтом.

— Мабуть, ні. Якби так, то я знав би. І там, у моїй окрузі, нікого такого немає. Бо інакше я б почув про це.

— Здається, вона знає, куди йти, — сказав Вінтерботтом. — По ході видно.

— Недалеко знайде сама-одна, матиме попутника, — зауважив Армстід.

Тим часом жінка повільно йшла зі своєю набухлою носею, про яку годі було сумніватися. Чоловіки й не помітили кинутого на них погляду. Пройшла повз них, вбрана у безформну синю полинялу одежину, несучи пальмове віяло й тлумачок.

— Не зблизька вона добиралася, — мовив Армстід. — Чимчикує так, наче відміряла вже чималий шмат, а попереду теж неблизька путь.

— Либонь, гостювала в когось тут, — сказав Вінтерботтом.

— Кажу ж, що я б про таке почув, — заперечив Армстід.

Жінка йшла. Не озиралася. Зникла з очей, обважніла, повільна, некваплива й невтомна, як сам літній день у розповні. Щезла з розмови, а може, й із свідомости. Бо, трохи перегодовивши, Армстід висловив те, що мав сказати. Щоб це зробити, він уже двічі приїздив сюди возом за п'ять миль і по три години сидів навпочіпки та попольовував у затінку під стайнею, з безмежною неквапливістю й ваганням, притаманними його поріддю. Треба було запропонувати свою ціну культиватора, якого хотів продати Вінтерботтом. Нарешті Армстід примружився на сонце й виголосив ціну, яку склав, лежачи в ліжку три дні тому.

— Знаю одного чоловіка в Джефферсоні. Я міг би купити в нього за ось такі гроші.

— То й купи, — відказав Вінтерботтом. — Це ж бо вигідна обурудка.

— Авжеж, — згодився Армстід. Сплюнув. Ще раз глянув на сонце й підвівся. — Гаразд. Пора мені додому рушати.

Забравшись на віз, він розбудив мулів. Тобто розрухав їх, бо ж тільки негр добере, спить мул чи ні. Допровадивши гостя до огорожі, Вінтерботтом сперся на горішню лату.

— Так-так, приятелю, — сказав він. — За такі гроші я б і сам купив той культиватор. Якщо ти цього не зробиш, то хай мене дідько вхопить, коли не придбаю за таку ціну. Той господар, либонь, має ще й пару мулів і ладен відступити їх за п'ять доларів. Га?

— Мабуть, — відповів Армстід. Рушив. Підвода заторохтіла й стала помалу поглинати милі. Він теж не озирається. Напевно, і вперед не дивиться, бо побачить жінку, що сидить у рові край дороги, допіру тоді, коли доїде майже до вершини пагорба. У мить, коли чоловік розпізнає синю одежину, йому буде невтямки, чи подорожня взагалі зауважила віз. І ніхто не втямить, чи глянув він на цю жінку бодай раз, коли без жодних ознак руху вони помаленьку наближались одне до одного, коли підвода страх як поволі виповзала крутосхилом в аурі намацьальної дрімоти й червоної пилюки, коли мули ступали розмірено й сонно, раз у раз побрязкуючи упряжжю й стрижуючи кролячими вухами. Як і раніш, мули ані не сплять, ані не прокидаються, коли Армстід спиняє їх.

З-під блякло-синього капелюшка, виляного не від води та мила, жінка спокійно й приязно дивиться на чоловіка, молода, миловидна, приємна, доброзичлива й насторожена. Вона ще не поворухнулася. Таке ж блякло-синє вбрання на її безформному нерухомому тілі. На колінах лежать віяло і тлумачок. Вона без панчіх. Босі ноги спочивають на дні мілкої канави. Запорошені важкі чоловічі черевики поряд них такі самі нерухомі. На завмерлому возі сидить Армстід, сутулий, з вицвілими очима. Бачить, що крайку віяла зшито чимсь такої самої барви, як капелюшок і вбрання.

— Чи далеко йдеш? — озивається він.

— Я б хотіла ще завидна пройти хоч трішки, — відповідає вона. Зводиться і взуває черевики. Повільно, неквапно вибирається на шлях, наближається до воза. Армстід не злазить із сидіння, не помагає жінці. Тільки стримує мулів, поки вона насилу перелазить через колесо й ставить черевики під сидіння. Віз рушає.

— Дякую вам, — каже жінка. — Дуже вже я здорожилася.

Армстід ніби ні разу й не глянув на неї. Однак уже за примітив, що обручки немає. Не дивиться на свою попутницю. Підвода знову ліниво торохтить.

— Звідки йдеш? — питає він.

Жінка зітхає. Не так зітхає, як видихає, немов із спокійного подиву.

— Та вже чимало пройшла. З Алабами я.

— З Алабами? У такому стані? Де твої родичі?

Вона теж не дивиться на нього.

— Сподіваюся знайти його десь у цих краях. Може, ви знаєте його. Зветься Лукас Берч. Тут по дорозі мені сказали, що він у Джефферсоні. Працює на деревообробній фабриці.

— Лукас Берч, — майже таким самим тоном вимовляє Армстід це ім'я. Вони сидять пліч-о-пліч на просілому сидінні із зламаними пружинами. Йому видно її руки на подолі й профіль під капелюшком, бачить її кутиком ока. Мабуть, жінка споглядає, як стелиться дорога поміж в'ялими вухами мулів. — І ти пройшла пішки весь цей шлях, сама-одна, щоб його запопасти?

Якусь мить вона мовчить. І відказує:

— Мені траплялися добрі люди. Справді добрі.

— І жінки теж? — Скоса зиркнувши на Лінин профіль, він думає: «Навіть не знаю, як поведеться Марта. Мабуть, жінки радше добрі, ніж добросерді. Не те що чоловіки. Тільки схиблена баба буде добра до своєї посестри, яка потребує доброти. Еге ж бо. Добре знаю, що скаже Марта».

Жінка штивно сидить на краєчку. Нерухомий профіль, нерухома щока.

— Дивна річ, — мовить вона.

— Як же людям ставитися до незнайомої молодої вагітної жінки, знаючи, що чоловік покинув її? — Ліна не ворухиться. Тепер підвода увійшла в ритм, підпорядкований незмащеному, зневаженому дереву, повільному полудню, шляху та спеці. — І ти поклала собі знайти його тут?

Вона сидить нерухомо. Напевно, дивиться на повільну дорогу поміж вухами мулів, у далечінь, позначену й різьблену шляхом.

— Мабуть-таки, я знайду його. Це неважко. Він буде там, де збирається багато людей, де сміються й жартують. Він завжди був охочий до такого.

Армстід різко, злобно крякає.

— Вйо, рухайтеся! — гукає він мулам. І каже сам до себе, роздумуючи вголос: — Мабуть-таки, знайде його. Напевно, той парубійко зогледиться, що дуже й дуже помилився, не доїхавши до Арканзасу чи навіть Техасу.

Сонце хилиться до заходу, ще годину йому до обрію, до швидкого літнього сутінку. Від шляху відгалужується путівець, ще глухіший, ще тихший.

— Ось ми й приїхали, — мовить Армстід.

Жінка відразу ж заворушилася. Нахилиється й намацує черевики. Видно, не взуватиметься, щоб не затримувати воза.

— Красно вам дякую, — каже вона, — ви мене виручили.

Віз знову спинився. Жінка готується зійти.

— Навіть якщо й доберешся до Варнерової крамнички перед заходом сонця, то все одно звідти ще дванадцять миль до Джефферсона, — каже Армстід.

Ліна незграбно тримає черевики, клуночок і віяло в одній руці, щоб обпертися другою, коли сходитиме.

— Краще було б мені таки податися туди, — відповідає вона.

Армстід не торкається її.

— Переночуєш у мене... там жінка... там жінка може... якщо ти... Ідь зі мною. Вранці передовсім підвезу тебе до Варнера, а звідти хтось та й підкине тебе до міста. У суботу завжди хтось туди їде. Нікуди не дінеться твій Берч за цю ніч. Якщо він у Джефферсоні, то буде там і завтра.

Ліна сидить непорушно, тримаючи все своє манаття в одній руці, щоб було зручніше злізти. Задивилася вперед, де в'юниться в даль дорога, помережана скісними тіннями.

— Кілька днів я, мабуть, маю в запасі.

— Атож. Часу ще досить. Та ось незабаром з'явиться в тебе попутник, що не вмів ходити. Їдьмо до мене.

Армстід підганяє мулів, не дочекавшись відповіді. Віз звертає на малопомітний путівець. Жінка сідає, але й досі не випускає з рук свого пожитку.

— Я не завдам клопоту, — мовить вона. — Не заважатиму.

— Звичайно, — відповідає Армстід. — То й їдемо.

Уперше за весь час мули самі собою пішли прудкіше.

— Зерно зачули, — каже він, снуючи думку: «Ось такі вони, баби. Сама ж перша нашкодить своїй посестрі й сама ж без усякого сорому швендяє поміж порядних людей. Бо знає, що її пожаліють чоловіки. Плювати їй на жінок. Це ж не жінка впакувала оцю дівку в таке, що та навіть халепою не хоче назвати. Еге ж, брате мій. Дай тільки одній із них вискочити заміж або напитати клопоту незаміжньою, то вона тут же відцурається жіночого поріддя й ловитиме життєву рівновагу, стараючись пристати до чоловічого роду-племени. Ось чому їм кортить курити й нюхати тютюн, ось чому й голосувати пнуться».

Коли підвода проминає дім і наближається до хліва, господиня спостерігає її, стоячи на порозі вхідних дверей. Господар не дивиться в цьому напрямку, і без того знає, що вона має там стояти, що вже стоїть. «Так, — думає він глузливо, їдко й гірко, звертаючи мулів у відчинену браму, — добре знаю, що вона скаже. Ще б не знати». Спиняє їх. Не потребує оглядатися, бо й так знає, що його жінка вже на кухні, вже не спостерігає, а просто чекає. Він спиняє мулів.

— Йди до хати, — велить Армстід. Він уже зійшов на землю, а Ліна поволі злазить із воза, задумливо прислухаючись до свого нутра. — Якщо перестрінеш когось, то це Марта. Я повернуся, коли нагодую худобу.

Він не дивиться на гостю, що йде подвір'ям до кухні. Нема потреби. Крок за кроком разом з нею він ступає до кухонних дверей і натикається на дружину, яка тепер видивляється на ці двері так само, як досі видивлялася на віз, стоячи на вході. «Знаю, ой знаю, що вона скаже», — думає Армстід.

Розпрігши мулів, він поїть їх, заводить до стійла, дає корм, а тоді впускає корів із пасовища. Відтак іде до кухні. Вона й досі там, сива жінка з холодним, суворим, дратівливим обличчям, яка за шість років народила п'ятьох дітей і по тому виховала їх до повноліття. Тепер вона заклопотана. Армстід підходить до умивальника, наливає з відра воду в тазик і закочує рукави.

— Її прізвище Берч, — озивається він. — Принаймні каже, що так зовуть чоловіка, якого вона розшукує. Лукас Берч. Хтось по дорозі сказав їй, що він у Джефферсоні. — Повернувшись спиною до господині, господар миється. — Прийшла аж із Алабами, каже. Сама, ще й пішки.

Хазяйка не оглядається. Порається за столом.

— Бути їй з приплодом ще задовго перед тим, як побачити цю Алабаму, — відказує вона.

— А чи цього парубійка Берча, — вовтузиться з милом і водою Армстід біля умивальника. Відчуває на собі дружинин погляд — на потилиці, на спині, крізь вилинялу від поту сорочку. — У Самсона хтось їй сказав, що хлопець на прізвище Берч чи якимось так працює в Джефферсоні, на деревообробній фабриці.

— І вона сподівається знайти його там. А він жде її й не діждеться. Либонь, уже й дім обставив меблями та іншим добром.